

Rapport 2007:49 R

Utvärdering av särskild lärarutbildning (SÄL II)

– studenternas och kommunernas bedömning

Högskoleverket • Luntmakargatan 13 • Box 7851, 103 99 Stockholm
tfn 08-563 085 00 • fax 08-563 085 50 • e-post hsv@hsv.se • www.hsv.se

**Utvärdering av särskild lärarutbildning (SÄL II)
– studenternas och kommunernas bedömning**

Utgiven av Högskoleverket 2007

Högskoleverkets rapportserie 2007:49 R

ISSN 1400-948X

Innehåll: Högskoleverket, Universitetskanslerns kansli, **Jean-Pierre Zune,**

Stefan Paukovic

Formgivning: Högskoleverkets informationsavdelning

Tryck: Högskoleverkets kontorservice, Stockholm, juli 2007

Tryckt på miljömärkt papper

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	7
Lärosätena	9
Informationskällorna	11
Del I: Studenternas bedömning	13
Studenterna	13
Studenternas förväntningar på SÄL och om de har uppfyllts	15
Studierna	17
Hur det har fungerat i praktiken	18
Del 2: kommunernas bedömning	23
Syftet med SÄL	23
Hur verksamheten genomfördes	25
Effekterna av SÄL	31
Del 3: Sammanfattande bedömning av SÄL II	35
Orsaker till att man valt att avbryta SÄL	37
Uppslag till förbättringar	38

Sammanfattning

Högskoleverket har fått regeringens uppdrag att utvärdera den särskilda lärarutbildningen som genomfördes mellan åren 2002 och 2005 (fortsättningsvis kallat SÄL). Som ett led i utvärderingen har enkäter sänts till dels cirka 1 400 studenter, dels samtliga kommuner. Resultatet av enkäterna redovisas i denna rapport.

Regeringen beslutade år 2001 att inrätta en särskild lärarutbildning för att på kort sikt fylla behovet av behöriga lärare. I budgetpropositionen för år 2002 gav regeringen sex lärosäten i uppdrag att anordna en utbildning för obehöriga lärare.¹ Målet var att fram till 2006 utbilda 4 000 obehöriga lärare. Mellan åren 2002 och 2005 har 4 778 studenter studerat inom SÄL. Fram till hösten 2005 hade 2 000 studenter fullföljt utbildningen med examen, 2 359 studerade fortfarande och 419 hade avbrutit utbildningen. Andelen studenter som avbrutit SÄL är mycket låg jämfört med den reguljära lärarutbildningen.

SÄL-modellen tycks vara ändamålsenlig och i huvudsak uppfylla sitt syfte väl. Enkätsvaren i båda enkäterna ger stöd för denna uppfattning. Dessutom är såväl studenterna som kommunerna nöjda med utfallet. SÄL tycks vara en ändamålsenlig lösning för att yrkesverksamma i skolan ska kunna bli behöriga för lärartjänst.

Studenternas åsikter om utbildningen varierar, bl.a. beroende på vilket lärosäte man studerat på, vilken kommun man arbetar i och ens egna krav på utbildningen. Studenterna uppskattar det flexibla sättet att kunna studera och arbeta samtidigt. Utbyte av erfarenheter, ny kompetens och den personliga utvecklingen är ytterligare några fördelar med SÄL. Men en del studenter nämner att det har varit svårt att få tiden och räkna till, vilket har gjort vardagen stressig och tröttnande för dem. Olika förutsättningar från kommunerna, ostrukturerat upplägg av utbildningen och bristande insyn i utbildningen är andra faktorer som kritiserats.

Nästan samtliga kommuner anser att syftet med SÄL – att ge obehöriga lärare möjlighet att bli behöriga och att breddad sin lärarkompetens – är viktigt. Tre kommuner av fyra anser att syftet uppfyllts väl. Drygt 60 procent anser att det fortfarande finns behov av liknande utbildning. Den modell som SÄL bygger på (kombination av distansstudier och arbete som lärare) anser nästan alla kommuner vara ändamålsenlig. Sättet att genomföra SÄL får sammanfattningsvis ett högt betyg. Effekterna av SÄL på den lokala skolutvecklingen, och på verksamheten i övrigt i skolan, bedöms av en majoritet vara påtagligt positiva.

Det finns några skillnader mellan studenterna och kommunerna angående hur väl genomförandet av SÄL fungerat.

---

1. I denna rapport används begreppet obehöriga lärare om sådana lärare som saknar den utbildning som skollagen (SFS 1985:1100) beskriver i 2 kap. 3–4 §.

Åsikterna skiljer sig åt främst i frågan om kommunen tagit vara på den nya kompetens som studenten förvärvat, och hur pass väl kommunen förberett sig för att ta emot studenter som deltar i SÄL.

I de öppna frågorna framkommer att bristen på tid för att kunna klara av både arbetet och studierna tycks vara den vanligaste orsaken till att studenter valt att avbryta utbildningen. Svaren visar även att olika förutsättningar att genomföra utbildningen mellan kommunerna, och studentens krav som inte uppfyllts, kan ha bidragit till avbrotten,. Trots detta är andelen som avbrutit utbildningen mycket låg, endast 9 procent.

För att ytterligare minska avbrotten från SÄL skulle det vara önskvärt med en överenskommelse, som innebär att studenten får arbeta kvar i skolan så länge hon/han studerar på SÄL. Andra möjliga förbättringsåtgärder, som skulle minska förvirringen och onödiga missförstånd, är tydligare beskrivning av upplägget av och innehållet i SÄL, samt av examensbeviset för SÄL, Även en så långt som möjlig minskning av skillnaderna i studenternas förutsättningar mellan kommunerna skulle kunna innebära en förbättring.

Inledning

I budgetpropositionen för år 2002 gav regeringen Göteborgs, Umeå och Karlstads universitet, Malmö högskola, Lärarhögskolan i Stockholm samt Högskolan i Jönköping i uppdrag att anordna utbildning för obehöriga lärare som är verksamma i skolan. För verksamheten beräknades medel som under perioden 2002–2006 skulle kunna ge ca 4 000 lärare utbildning som leder till behörighet. Regeringen gav Högskoleverket i uppdrag att följa och utvärdera verksamheten under perioden 2002–2006, samt att under år 2007 göra en slutlig utvärdering efter samråd med Statens skolverk.

Utbildningen har nu genomförts, och totalt har 4 778 studenter deltagit. Vart och ett av de sex lärosätena har haft sin modell för SÄL-utbildningen. De har dock samverkat genom en gemensam styrgrupp i fråga om t.ex. validering.

För att antas till utbildningen krävdes att den sökande skulle ha minst halvtidstjänstgöring i en kommun. Utbildningen skulle pågå i högst tre år, och omfatta högst 60 högskolepoäng.² Studierna, som kombinerades med arbete i skola, gavs på halvfart och distans.

Rapporten består av två delar, och bygger på svar från två enkäter som Högskoleverket skickade till ett urval studenter hösten 2005 och till samtliga kommuner hösten 2004.

Studentenkäten ställdes till ett statistiskt säkerställt urval om cirka 1 400 studenter, och innehöll 29 frågor med flervalsalternativ samt två öppna frågor.

Kommunenkenäten var ställd till samtliga kommuner och har besvarats av 280 av dem. Kommunenkenäten innehöll 22 frågor med flervalsalternativ samt fyra öppna frågor.

De öppna frågorna i både student- och kommunenkenäten har utnyttjats i mycket stor omfattning. Svaren har använts i rapporten för att ge en fördjupad bild i några av frågorna.

---

2. Förordning (2001:740) om särskilda lärarutbildningar.

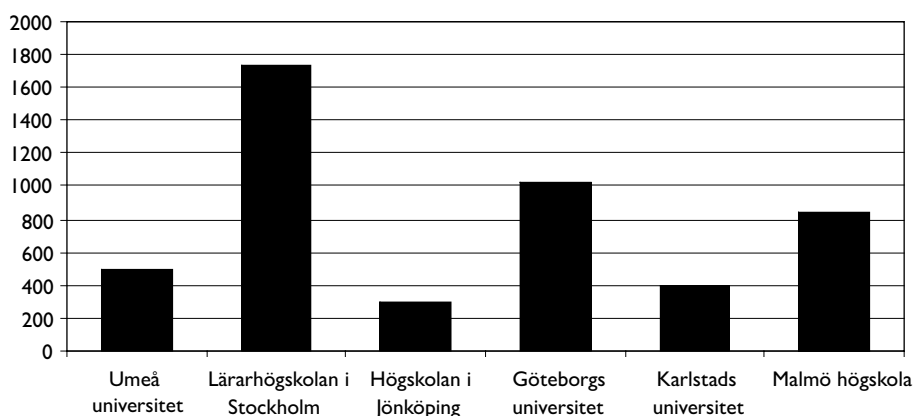

Lärosätena

I SÅL II deltog sex lärosäten: Göteborgs universitet, Karlstads universitet, Umeå universitet, Malmö högskola, Lärarhögskolan i Stockholm, samt Högskolan i Jönköping.

Lärarhögskolan i Stockholm och Göteborgs universitet hade största antalet studenter, tillsammans står de för 57,5 procent av antalet.

Diagram 1:1. Antalet studenter på varje lärosäte.

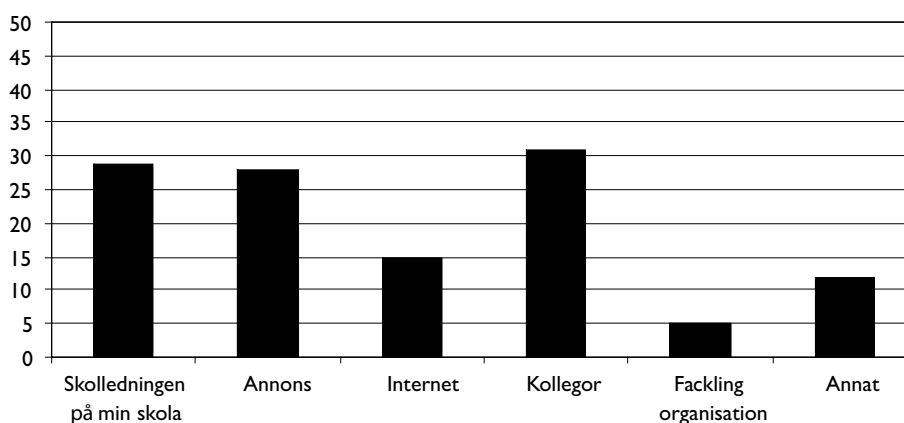
- Lärarhögskolan i Stockholm hade **1 732 studenter** varav 1 408 var kvinnor och 324 var män.
- Göteborgs universitet hade **1 017 studenter** varav 777 var kvinnor och 240 var män.
- Malmö högskola hade **835 studenter** varav 603 var kvinnor och 232 var män.
- Umeå universitet hade **489 studenter** varav 389 var kvinnor och 100 var män.
- Karlstads universitet hade **401 studenter** varav 333 var kvinnor och 68 var män.
- Högskolan i Jönköping hade **304 studenter** varav 284 kvinnor och var 20 män.

Informationskällorna

Studenterna uppger att kollegorna var den vanligaste informationskällan om SÄL-utbildningen. Skolledningen på den egna skolan och annonserna kom därefter. Informationskällor som Internet och den fackliga organisationen stod för en mindre del.

Diagram 1:2. Varifrån fick du informationen om SÄL, innan du började på utbildningen?

Kvinnliga studenter hade "annonserna" som deras vanligaste informationskälla, medan källan för de manliga studenterna främst var skolledningen på den egna skolan.

En skillnad som påträffades var att av dem som hade som syfte att förvärva behörighet för lärartjänst angav en större del att de fick informationen från skolledningen, än de som hade annat syfte. En möjlig förklaring till att det förhåller sig så är att det ligger i den egna skolans intresse att ha fler behöriga lärare, vilket innebär att informationen förmedlas mer effektivt.

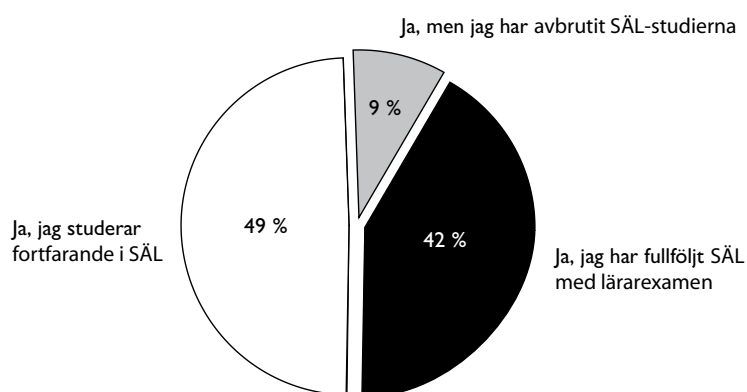

Del I: Studenternas bedömning

Studenterna

Fram till hösten 2005 hade 2 000 studenter fullföljt SÄL med examen, 2 359 studerade fortfarande och 419 hade avbrutit utbildningen. Det var betydligt fler kvinnor som hade gått utbildningen, 3 795 kvinnor jämfört med 983 män.

Diagram I:3. Har du studerat på särskild lärarutbildning (SÄL)? (totalt)

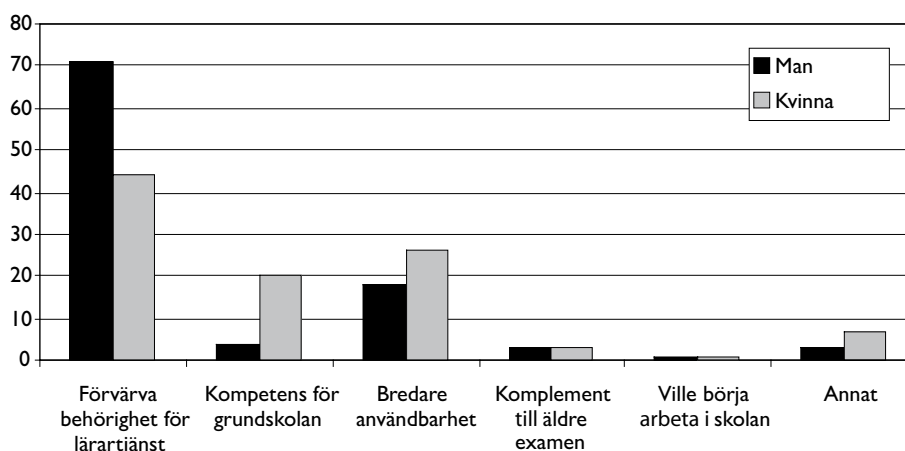
Ett lite högre antal män har avbrutit utbildningen jämfört med antalet kvinnor.

Studenternas syfte med SÄL-utbildningen (totalt)

- 49 procent ville förvärva behörighet för lärartjänst
- 24 procent ville få en bredare användbarhet i skolan
- 17 procent ville ha kompetens för grundskolan
- 3 procent ville komplettera en äldre examen
- 1 procent ville börja arbeta i skolan
- 6 procent angav annat som syfte.

Det finns en skillnad mellan mäns och kvinnors syfte med att studera på SÄL. Männerna ville i första hand förvärva behörighet för lärartjänst, medan en större andel av kvinnorna ville arbeta inom grundskolan i stället för i förskolan där de arbetade vid ansökningstillfället.

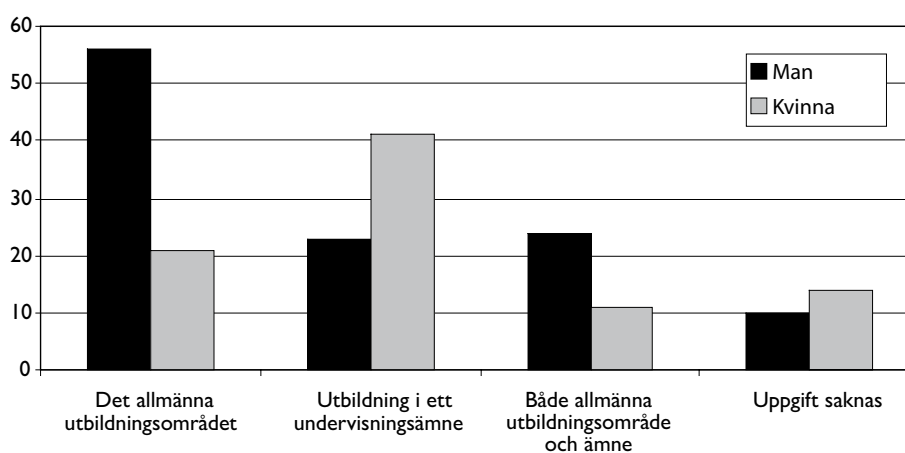
Diagram 1:4. Vilket var/är ditt huvudsakliga syfte med att studera på SÄL?

Totalt saknade

- 37 procent utbildning i undervisningsämne
- 28 procent utbildning inom det allmänna utbildningsområdet
- 21 procent utbildning både inom det allmänna utbildningsområdet och utbildning i undervisningsämne.

Diagram 1:5. Vad saknade du för att få en lärarexamen när du började på SÄL?

Största åldersgruppen bland studenterna totalt var 40–49 år. Studenter som var 39 år eller yngre var näst största gruppen, och studenter från 50 år eller äldre minst till antalet. Antalet män som var 39 år eller yngre var fler än antalet kvinnor i samma ålder. Den största gruppen kvinnor var mellan 40 och 49 år.

Över hälften av studenterna totalt var anställda i grundskolan när de började på SÄL. Nästan samtliga manliga studenter arbetade inom gymnasie- eller grundskolan, och majoriteten av de kvinnliga studenterna arbetade inom grundskolan.

De studenter som arbetade som förskollärare och fritidspedagog var näst störst till antalet. Främsta syftet inom den gruppen var att byta från arbete inom förskolan till grundskolan.

Nästan hälften av studenterna hade arbetat i mer än 10 år som lärare, förskollärare, fritidspedagog eller barnskötare när de sökte till SÄL. Det fanns en stor skillnad mellan kvinnorna och männen vad gäller hur länge studenterna hade arbetat. Hälften av kvinnorna hade arbetat mer än 10 år, medan hälften av männen endast hade arbetat mellan 1 och 5 år.

Totalt hade 72 procent tillsvidareanställning och 25 procent hade visstidsanställning när de sökte till SÄL. Andelen tillsvidareanställda kvinnor var högre än andelen tillsvidareanställda män.

I den yngsta gruppen, de som var 39 år eller yngre, hade en lite högre andel visstidsanställning än i de övriga åldersgrupperna.

Andelen studenter med tillsvidareanställning har ökat med 9 procentenheter totalt, jämfört med innan de sökte till SÄL. Ser man på hur det är fördelat mellan män och kvinnor så har tillsvidareanställning ökat i båda grupperna. Dock var det fortfarande fler kvinnor än män som hade tillsvidareanställning.

Andelen med visstidsanställning bland dem som hade syftet att förvärva behörighet för lärartjänst hade minskat jämfört med innan de sökte till SÄL. Enkätsvaren indikerar att lärarbehörigheten som studenterna förvärvat genom SÄL även bidragit till att de fått en tillsvidareanställning. Studenter som avbrutit SÄL har en något högre andel tillsvidareanställning.

Studenternas förväntningar på SÄL och om de har uppfyllts

Enkätsvaren visar att studenterna hade relativt höga förväntningar på SÄL, vilka även för det mesta har uppfyllts. Svaren i de öppna frågorna i studentenkäten antyder att förväntningar som inte har uppfyllts kan ha bidragit till avhopp från utbildningen.

Kvinnliga studenter hade genomgående högre förväntningar än män. Deras förväntningar hade även uppfyllts i högre grad jämfört med manliga studenter.

Tabell 1:1. Var dina förväntningar höga på ...

	Höga	Delvis höga	Små	Inga	Uppgift saknas
Uppläggningsen av SÄL	53	37	6	2	2
Innehållet i SÄL	64	28	5	2	2
Stödet från högskolan	42	40	13	3	3
Stödet från den egna skolan	33	34	20	12	12
Mentorstödet	30	37	19	12	12
Träffarna på högskolan	69	25	4	2	2
Examinationen	51	32	6	2	2

Tabellen anges i procent och representerar det totala antalet studenter.

Tabell 1:2. Uppfylldes dina förväntningar i fråga om ...

	Helt	Delvis	Endast något	Inte alls	Uppgift saknas
Uppläggningsen av SÄL	34	52	10	3	1
Innehållet i SÄL	31	53	10	5	1
Stödet från högskolan	35	45	14	5	2
Stödet från den egna skolan	27	33	22	16	1
Mentorstödet	31	31	19	17	3
Träffarna på högskolan	32	51	11	4	1
Examinationen	32	40	8	6	14

Tabellen anges i procent och representerar det totala antalet studenter.

Vi har valt att redovisa fem faktorer lite mer utförligt eftersom dessa, utifrån studenternas svar på de öppna frågorna, tycks ha spelat en viktig roll, och kan ha bidragit till att man valt att avbryta eller slutföra utbildningen.

Uppläggningsen av SÄL

Totalt hade 90 procent av studenterna höga eller delvis höga förväntningar på uppläggningsen i SÄL. Manliga studenter hade lägre förväntningar än kvinnliga studenter. Männens förväntningar hade även uppfyllts i lägre grad. Studenter som avbröt utbildningen hade lite lägre förväntningar, men deras förväntningar uppfylldes ganska väl.

Majoriteten tycker att det var ett bra upplägg med relevant innehåll. Att få träffa kollegor från olika delar av landet och byta erfarenheter upplevdes som mycket givande.

Några studenter tycker att utbildningen inte varit så genomtänkt och ganska oorganiserad.

Högskolan i Jönköping hade flest förväntansfulla studenter. 59 procent av dessa tycker att deras förväntningar uppfylldes helt. Detta kan tolkas så att ju högre förväntningar, desto mer motiverad är man. Ifall den hypotesen stämmer betyder det att Högskolan i Jönköping har de mest motiverade studenterna.

Innehållet i SÄL

Studenterna hade höga förväntningarna även på innehållet i SÄL, nästan samtliga hade höga eller delvis höga förväntningar. Dessa förväntningar tycks ha uppfyllts i huvudsak, eftersom majoriteten svarat helt eller delvis. Många studenter tycker att det var bra kurslitteratur, givande föreläsningar och hög kvalitet på uppgifterna. Studenterna tycker även att gruppdiskussionerna var väldigt populära och givande för de flesta, men ibland har grupperna varit antingen för stora eller för små.

Hälften av studenterna från Högskolan i Jönköping tycker att deras förväntningar rörande innehållet uppfyllts helt, vilket skiljer sig från de övriga lärosätena. På de övriga lärosätena tycker majoriteten att förväntningarna uppfylldes delvis.

Stödet från högskolan

Nästan samtliga studenter hade höga eller delvis höga förväntningar på stödet från lärosätet. Lika många tycker att deras förväntningar uppfyllts helt eller delvis. Kvinnliga studenter hade lite högre förväntningar på stödet från högskolan än vad männen hade, och deras förväntningar har även uppfyllts i något högre grad än männens. Av dem som avbrutit utbildningen tycker 13 procent att deras förväntningar inte uppfyllts alls jämfört med tre procent av dem som fullföljt SÄL med examen och fyra procent av dem som fortfarande studerar. Skillnaden är således inte så stor, men den antyder att stödet från högskolan har stor betydelse i SÄL.

En stor del studenter tycker att de har haft bra handledare, medan en mindre del inte var alls nöjda på grund av att handledaren inte varit anträffbar. De flesta studenter tycker att det var professionella och engagerade lärare som stöttat dem. Andra studenter har påpekat att lärarna ofta var oförberedda och opedagogiska. Från Göteborgs universitet och Lärarhögskolan i Stockholm har det minsta antalet studenter svarat att de var helt nöjda med stödet.

Stödet från den egna skolan

Förväntningarna på stödet från den egna skolan var också höga eller delvis höga. Strax över hälften tycker att förväntningarna uppfyllts ganska väl.

Studenterna var mest missnöjda med att det inte fanns tid på den egna skolan att diskutera och resonera kring det de lärt sig i SÄL.

Mentorstödet

Majoriteten hade höga eller delvis höga förväntningar på mentorstödet, och majoriteten tycker att förväntningarna uppfyllts. Vissa mentorer ansågs som oseriösa av studenterna. Av dem som avbrutit SÄL tyckte 31 procent att deras förväntningar kring mentorstödet inte uppfyllts. Studenterna påpekar att ett väl fungerande mentorskap är viktigt.

Studierna

Trots att det var ansträngande och tidskrävande att både studera och arbeta upplevde 70 procent av studenterna att studieupplägget var övervägande positivt. Utav studenter som avbrutit SÄL tycker 32 procent att det var övervägande positivt och 42 procent att det var övervägande negativt. Lite förvånande var att fler kvinnor än män tyckte att upplägget var övervägande positivt trots att de i högre utsträckning än männen uppgett att de haft det tufft.

De flesta studenter såg utbildningen främst som ett personligt projekt. Kollegerna på lärosätet tycks mest ha spelat en viktig social roll, men har också varit ett visst stöd i utbildningen.

Tabell 1:3. Hur mycket tid krävde/kräver SÄL-studierna och ditt arbete i skolan, jämfört med ...

	Mycket mera tid	Något mera tid	Ungefär lika mycket tid	Mindre tid	Har ingen erfarenhet	Uppgift saknas
Högskolestudier på heltid?	52	26	13	4	5	0
Ett heltidsarbete?	65	24	5	3	1	1

Tabellen anges i procent och representerar det totala antalet studenter.

Utbildningen visar sig ha krävt mycket mera tid än ett heltidsarbete för majoriteten. En större andel kvinnor än män tycker det, medan männen tycker att det har endast krävs något mera tid.

Hälften av studenterna tyckte att studierna och arbetet på skolan krävde mycket mera tid än högskolestudier på heltid. Inga större skillnader finns mellan män och kvinnor.

Totalt 88 procent av studenterna arbetade mer än halvtid samtidigt som de studerade på SÄL. Detta kan vara en av förklaringarna till att 64 procent av studenterna kände sig mer pressade än normalt under studietiden. En mindre andel män än kvinnor kände sig mer pressade än normalt under studietiden. Totalt 31 procent kände sig endast pressade under kortare perioder.

Studenter som var 39 år eller yngre kände sig mer pressade än övriga. Jämfört mellan lärosäten var andelen studenter från Högskolan i Jönköping lite mer pressade än övriga. Inga större skillnader finns mellan dem som fullföljt utbildningen och inte. Utifrån svaren går det inte att påstå att studiesituationen direkt har bidragit till att studenter avbrutit utbildningen. Det har varit tufft, men studenterna tycks ha ansträngt sig för att klara av utbildningen.

Hur det har fungerat i praktiken

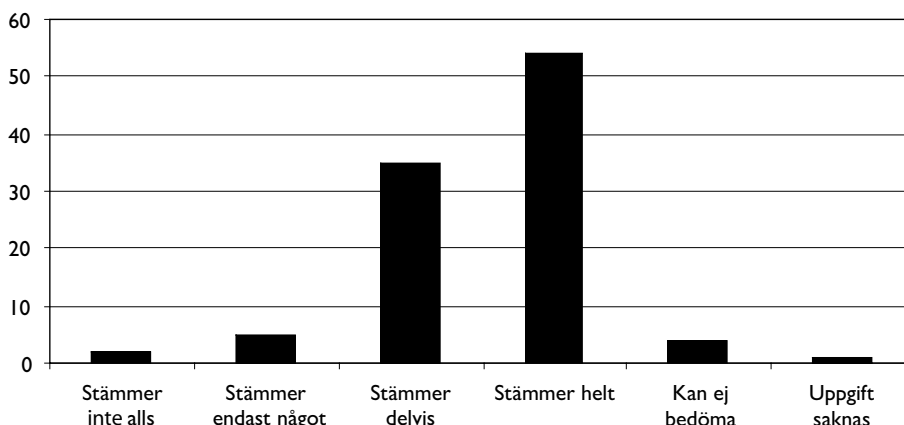
Analysen visar att det skiljer sig hur SÄL har fungerat beroende på vid vilket lärosäte man hade studerat, vilken kommun man jobbade i och ens egna krav på utbildningen.

Totalt 85 procent av studenterna gav SÄL betyget godkänt eller högre, och 64 procent skulle tveklöst rekommendera en vän att läsa enligt SÄL-modellen.

Studenterna tycker att det varit mycket ansträngande att arbeta och studera samtidigt, vilket för en del medfört att familjelivet tagit skada under studietiden. De öppna frågorna visar att om studenterna fick bestämma skulle de helst vilja arbeta halvtid samtidigt som de studerar.

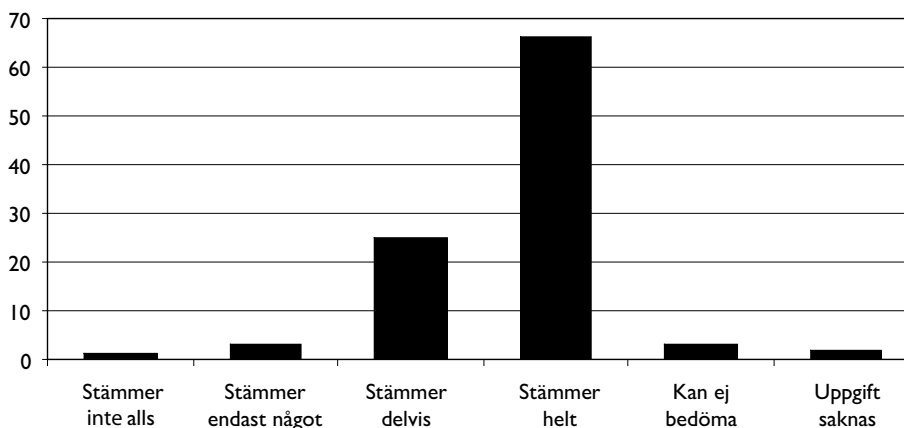
Ekonomisk trygghet under studietiden är en grundförutsättning för äldre studenter. Ofta har dessa studenter inte bara sig själva att tänka på, utan måste även få familjeekonomin att gå ihop. Därför var det mycket viktigt för dem att kunna arbeta samtidigt som de studerade.

Diagram 1:6. Genomförandet av SÄL har på det stora hela fungerat väl.

Enkäten visar att SÄL på det stora hela taget har fungerat väl. Det tycker en stor majoritet av både studenterna och kommunerna, men det fanns även en del skilda åsikter. Endast 2 procent av studenterna tycker inte att det har fungerat alls. Studenter som har avbrutit utbildningen är generellt mer negativt inställda till hur det har fungerat.

Diagram 1:7. Den modell som SÄL har bedrivits efter (kombination av distansstudier och arbete som lärare) är ändamålsenlig.

Den kombination av distanskurser och arbete som utgör SÄL-modellen tycker 66 procent av studenterna och över 80 procent av kommunerna är ändamålsenlig. Studenterna tycker det främst för att de fick både teoretisk kunskap och praktisk erfarenhet samtidigt.

Totalt tycker 79 procent att SÄL-modellen är mycket värdefullt eftersom man förvärvar kunskaper som direkt kan användas i verksamheten. Av dem som avbrutit utbildningen tycker 58 procent att detta påstående stämmer helt.

Tabell I:4. Hur väl stämmer följande påstående om genomförandet av SÄL?

	Stämmer inte alls	Stämmer endast något	Stämmer delvis	Stämmer helt	Kan ej bedöma	Uppgift saknas
Den modell som SÄL har bedrivits efter (kombination av distansstudier och arbete som lärare) är ändamålsenlig	1	3	25	66	3	2
Den enskilda skolan har förberett sig noggrant för att ta emot studenter till SÄL	28	17	25	15	15	1
Rektor/kontaktpersonen/motsvarande har spelat en aktiv roll i prioriteringen av ansökningar till SÄL	31	14	17	18	19	1
Mentorskapet i SÄL har fungerat väl	20	17	28	27	7	1
Kommunen/skolan har kunnat ge SÄL-studenterna goda praktiska förutsättningar för att genomföra utbildningen	21	21	30	22	4	1
Uppläggningsav SÄL innebär att studenterna har rimliga ekonomiska villkor under studietiden	17	12	26	38	7	1
Ansökningsförfarandet till SÄL har fungerat smidigt	2	4	15	73	4	1
Antagningsprocessen till SÄL har fungerat smidigt	3	3	12	74	7	1
SÄL-högskolorna har haft en flexibel attityd vid bedömningarna av ansökningarna till SÄL	2	4	11	26	57	1

Tabellen anges i procent och representerar det totala antalet studenter.

De flesta av studenterna tycker att det var bra att utbildningen var skraddarsydd för just dem, som hade många år i yrket. Men en del studenter tycker att innehållet i utbildningen borde anpassas mer till studentens bakgrund. Vidare tycker studenterna att de självständiga studierna utifrån egna val och tider varit bra. Men i svaren finns även kommentarer om att det var lätt att halka efter i utbildningen och svårt att ta igen på grund av den stora arbetsbördan.

Att utbildningen var på halvfart tycker studenterna har gett mer perspektiv och nya tankar har kunnat växa fram. Studietakten har på vissa lärosäten ansetts vara ojämn, ibland för hög och ibland för låg.

Det har även varit lite problematiskt med vissa praktiska delar som att ordna vikarie på skolan när man är borta, dåligt fungerande datorkommunikation och bristande information till studenterna från högskolan.

Studenterna tycker att den enskilda skolan inte förberett sig noggrant för att ha studenter som går SÄL. Här finns skillnader i svaren från studenterna och från kommunerna. Totalt 40 procent av studenterna tycker att skolan hade förberett sig väl, medan nästan 60 procent av kommunerna tycker att den hade gjort det. Studenterna tycker även att kommunen och den egna skolan hade liten kunskap om SÄL-utbildningen.

Mentorstödet tycks ha fungerat tillfredställande trots att en del studenter haft lite kontakt med sin mentor och fått dåligt återkoppling i vissa fall. Högskolan i Jönköping utmärker sig positivt i denna fråga, där 48 procent tycker att mentorskapet har fungerat väl. De som avbrutit SÄL har varit mer negativa i denna fråga, vilket visar att ett välfungerande mentorskap är viktigt.

Hur pass rimliga ekonomiska villkor studenten haft under studietiden har varit olika beroende på vilken kommun man arbetat i. Kommunerna har bidragit med olika mycket. Strax över hälften av studenterna tycker att de har haft helt eller delvis rimliga ekonomiska villkor under studietiden jämfört med nästan 60 procent av kommunerna.

Studenterna från Lärarhögskolan i Stockholm har svarat mer positivt på frågan än studenter från andra lärosäten: nästan hälften tycker att de haft rimliga ekonomiska villkor. De studenter som avbrutit SÄL svarar negativt på denna fråga.

Kommunens bidrag

De öppna frågorna i studentenkäten visar att kommunerna har satsat i olika hög grad på studenterna. Det finns dock inte någon skyldighet för kommunen att bidra med lön, tid, litteratur och/eller resor till dem som deltar i SÄL-utbildningen.

Skillnaderna i hur kommunen bidragit till de praktiska förutsättningarna har enligt studenterna gett olika förutsättningar för att genomföra utbildningen. Svaren visar dock inte några skillnader mellan män och kvinnor, vilket betyder att kommunen inte särbehandlat studenter på grund av kön.

Kommunens ovilja, så som studenterna uttrycker det, att underlätta för studenten har i vissa fall lett till alltför litet stöd och tuffa förutsättningar för att klara utbildningen. Många studenter efterfrågade också mer förståelse från den egna skolan och kommunen. Studenterna tycker att kommunens delaktighet i SÄL är en viktig förutsättning för att SÄL ska fungera.

Tabell 1:5. Hur bidrog/bidrar kommunen till de praktiska förutsättningarna för SÄL?

	Ja	Nej
Anpassning av tjänstgöringen	24	76
Bidrag till litteratur	57	43
Bidrag till resor	37	63
Viss ledighet med bibehållen lön	15	84
Lön vid sammandragningarna vid högskolan	37	62
Annat	11	89
Praktiska förutsättningarna	17	82

Tabellen anges i procent och representerar det totala antalet studenter.

Totalt tycker 76 procent av studenterna att deras kommun inte har bidragit till anpassningen av tjänstgöringen i samband med SÄL-studierna. Vanligare har varit att kommunerna gett bidrag till resor och litteratur, men detta skiljer sig något från kommun till kommun.

Viss ledighet med bibehållen lön fick totalt 15 procent av studenterna, och lön vid sammandragningarna vid högskolan fick 37 procent. Det finns en stor skillnad i svaren beroende på om man avbrutit eller fullföljt utbildningen. De som har avbrutit svarar att kommunen inte bidragit med så mycket.

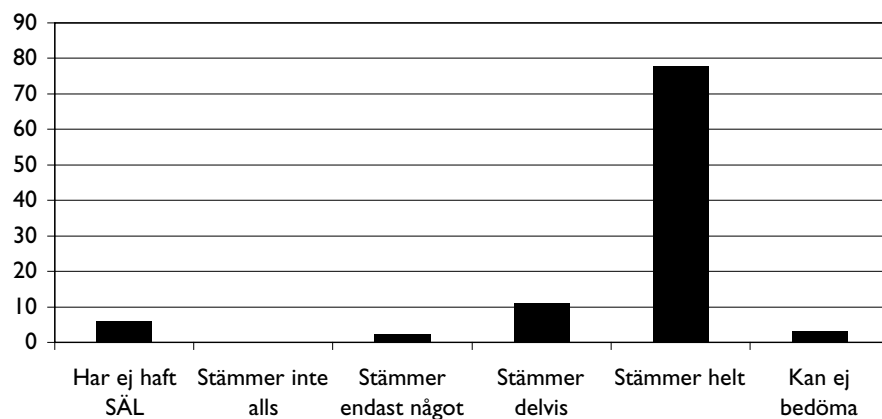
Del 2: kommunernas bedömning

Syftet med SÄL

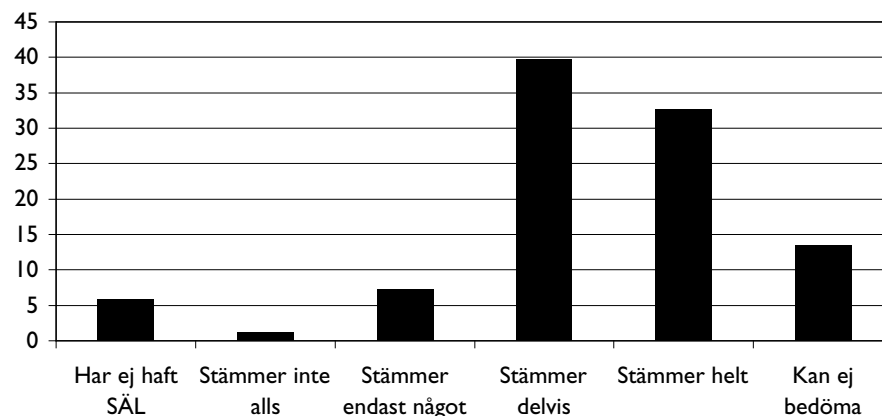
De första frågorna i enkäten syftar till att ringa in kommunernas uppfattning om syftet med särskild lärarutbildning och hur väl detta har uppfyllts.

Det primära syftet med SÄL var att ge obehöriga lärare möjlighet att med kompletterande studier om högst 60 poäng uppfylla kraven för en lärarexamen. Sedermera tillkom ytterligare ett syfte, nämligen att ge möjlighet till breddad lärarkompetens. Enkätens första frågor avser detta syfte.

Diagram 2:1. Syftet med SÄL, att ge fler yrkesverksamma i skolan lärarbehörighet, är viktigt.

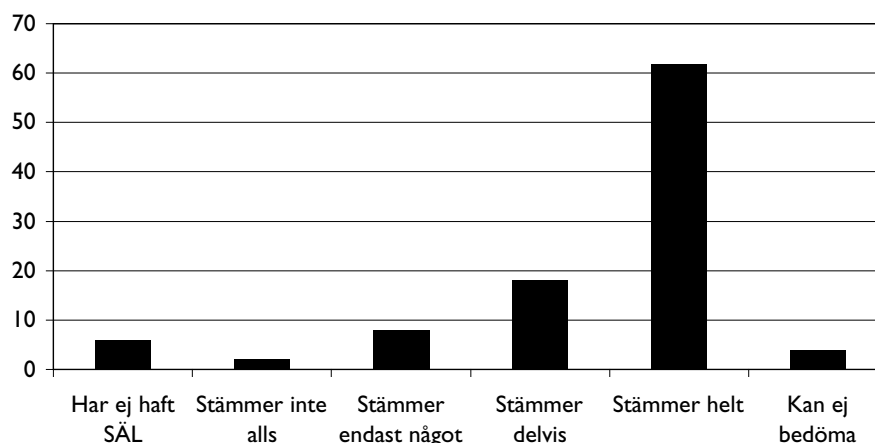
Diagram 2:2. SÄL-syftet, att ge fler yrkesverksamma i skolan lärarbehörighet, har uppfyllts väl.

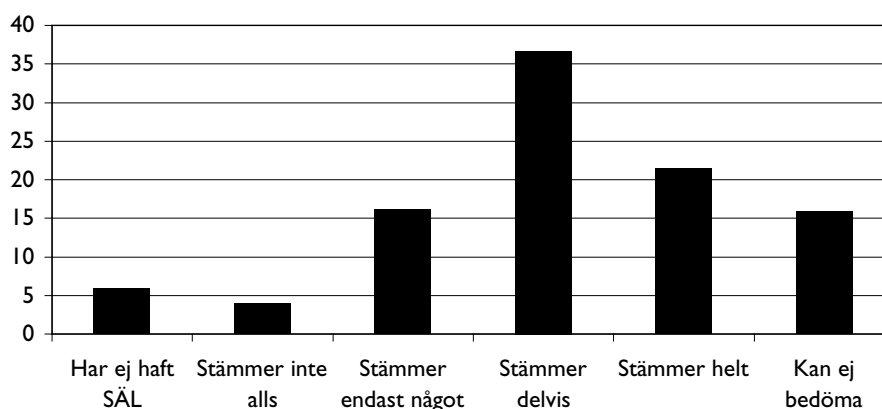
Som framgår av diagram 1 anser en mycket stor majoritet av kommunerna att syftet med SÄL är viktigt. Av diagram 2:2 framgår att över 70 procent av kommunerna även anser att detta syfte helt eller i huvudsak har uppfyllts.

Det andra syftet med SÄL var kompetensbreddning, dvs. att öppna möjligheter för personer med viss lärarbehörighet att skaffa sig utbildning och behörighet för ytterligare lärartjänster. Av diagram 2:3 och 2:4 framgår att kommunerna anser att även detta syfte är viktigt, om än i mindre hög grad än det primära syftet, och att det uppfyllts väl eller ganska väl.

Diagram 2:3. Syftet med SÄL, att ge yrkesverksamma i skolan möjlighet att bredda sin behörighet, är viktigt.

Diagram 2:4. SÄL-syftet, att ge yrkesverksamma i skolan möjlighet att bredda sin behörighet, har uppfyllts väl.

Den särskilda lärarutbildningen var dimensionerad för 4 000 studenter. Genom att effektivisera resursutnyttjandet har totalt 4 900 studenter beretts tillträde till SÄL.

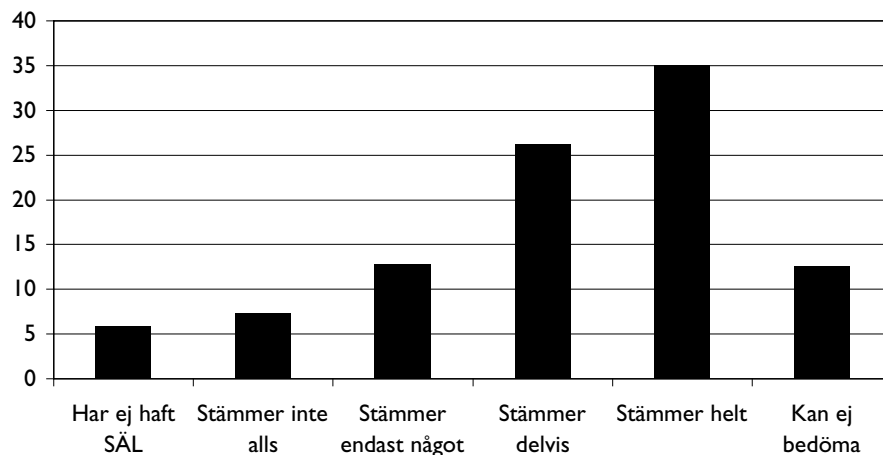
Vid starten år 2001 fanns vissa farhågor för att intresset för SÄL inte var tillräckligt stort för att locka så många studenter. Nu, när den sista antagningsomgången är genomförd, kan man konstatera att dessa farhågor var helt oggrundade. Faktum är att det fortfarande finns efterfrågan på SÄL.

Det är mot denna bakgrund kommunerna svarar på frågan om det finns ytterligare behov av detta slag av utbildning.

Som framgår av diagram 2:5 anser över 60 procent (varav 35 instämmer helt och 26 instämmer delvis) att det fortfarande finns behov av utbildningar liknande SÄL.

Diagram 2:5. Det finns fortfarande behov av utbildningar av liknande typ som SÄL.

Öppen fråga

Den öppna frågan i detta avsnitt löd ”Vilka är de viktigaste förutsättningarna för att kunna uppnå syftet med SÄL?” Som svar på denna fråga har sammanlagt 177 kommentarer lämnats.

Många påpekar betydelsen av studenternas ekonomi. Man tar upp dels kommunernas möjligheter att bidra, dels att studenterna borde ges större möjligheter att få studiemedel också för SÄL.

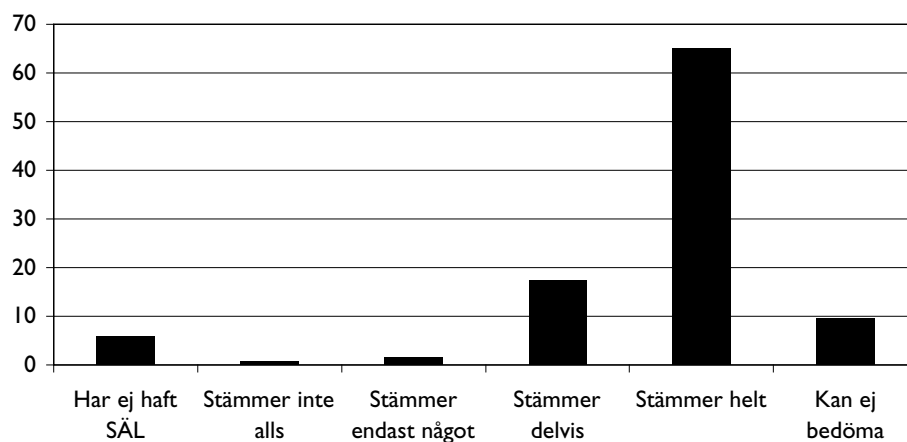
Andra vanliga kommentarer berör samverkan mellan kommun och högskola. Betydelsen av tydlighet i spelen understryks. Också betydelsen av kommunernas egen planering och framförhållning tas upp, liksom behovet av flexibilitet från högskolans sida.

Hur verksamheten genomfördes

Tio enkätfrågor avser olika aspekter på hur den särskilda lärarutbildningen har genomförts.

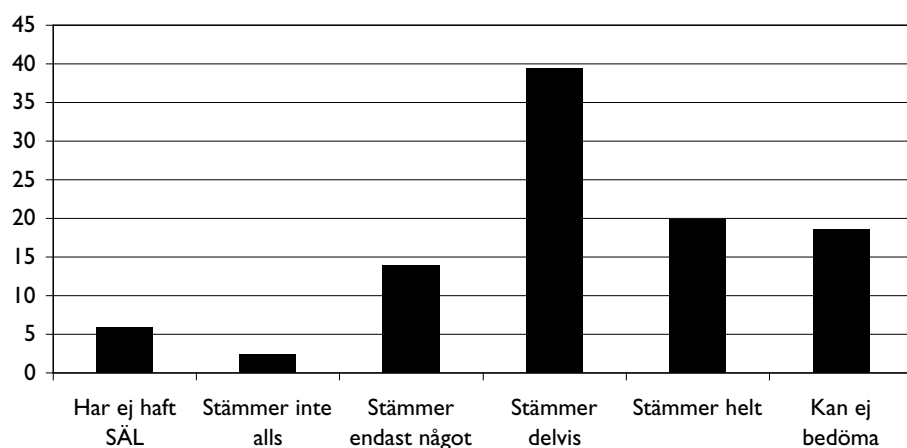
Den modell enligt vilken SÄL har genomförts – deltidstudier på distans, i kombination med anställning vid en skola – bedöms nästan enhälligt som ändamålsenlig. I svaren instämmer 65 procent helt och 17 procent delvis i detta. Endast 6 av de 290 kommunerna har givit ett helt eller delvis negativt svar på frågan (diagram 2:6).

Diagram 2:6. Den modell som SÄL har bedrivits efter (kombination av distansstudier och arbete som lärare) är ändamålsenlig.

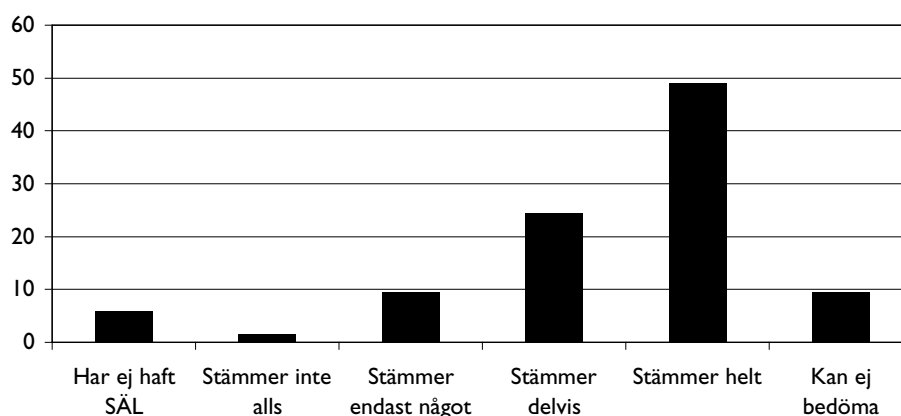

Kommunerna ger vidare en positiv bild av de berörda skolornas engagemang. En klar majoritet anser att den enskilda skolan förberett sig väl (diagram 2:7), och tre fjärdedelar anser att skolans rektor, kontaktperson eller motsvarande har spelat en aktiv roll i prioriteringen av ansökningarna till SÄL (diagram 2:8). Dessa svar pekar på att kommunerna och skolorna bedömt SÄL vara en viktig verksamhet, som man därför engagerat sig i.

Diagram 2:7. Den enskilda skolan har förberett sig noggrant för att ta emot studenter till SÄL.

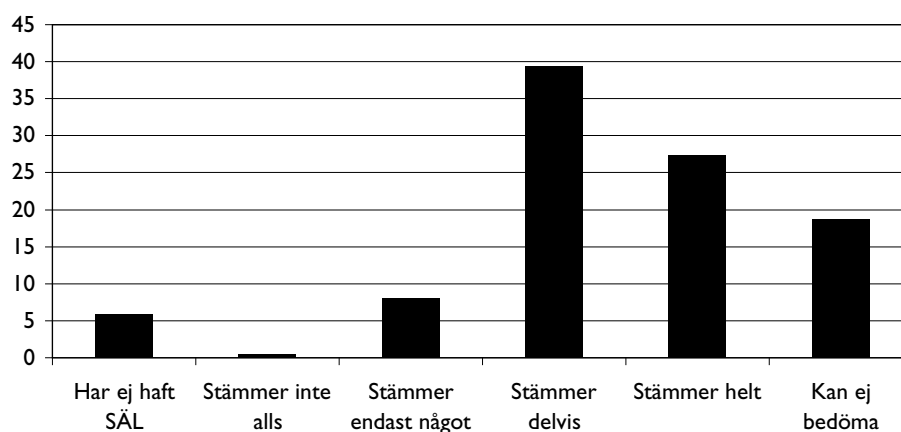

Diagram 2:8. Rektor/kontaktpersonen/motsvarande har spelat en aktiv roll i prioriteringen av ansökningar till SÄL.

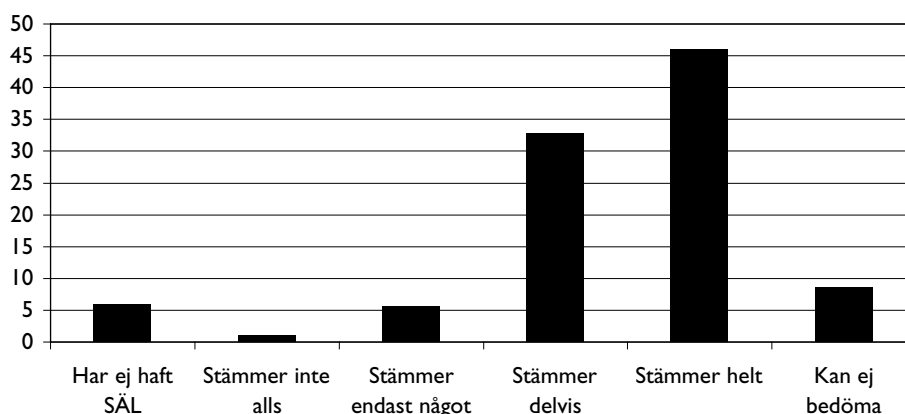
En viktig del av kommunernas engagemang i SÄL har bestått i att varje SÄL-student haft tillgång till en mentor. Också mentorskapet ges ett högt betyg, som framgår av diagram 2:9.

Diagram 2:9. Mentorskapet i SÄL har fungerat väl.

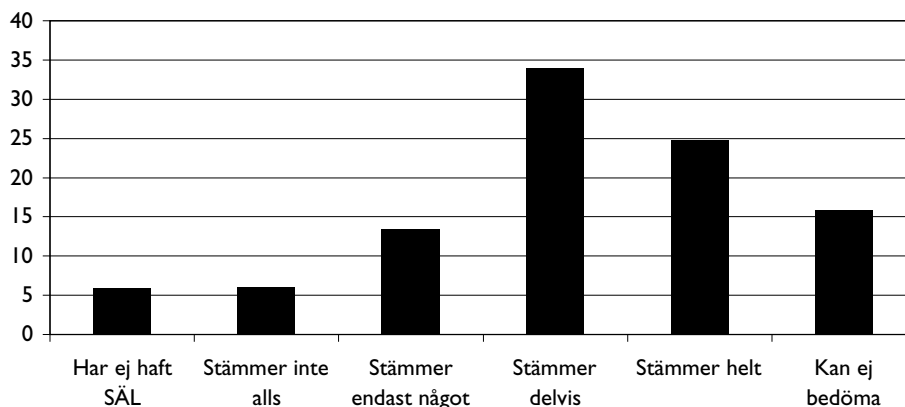
En viktig fråga i SÄL har varit de praktiska och ekonomiska förutsättningar som de studerande har haft under utbildningstiden. Kommunerna ger en ljus bild av dessa, särskilt när det gäller de praktiska förutsättningarna (diagram 2:10).

Diagram 2:10. Kommunen/skolan har kunnat ge SÄL-studenterna goda praktiska förutsättningar för att genomföra utbildningen.

När det gäller de ekonomiska villkoren för SÄL-studenterna är bilden mer nyanserad (diagram 2:11), även om de positiva svaren dominerar (nära 60 procent). En relativt stor andel (16 procent) av kommunerna anser sig inte kunna bedöma detta.

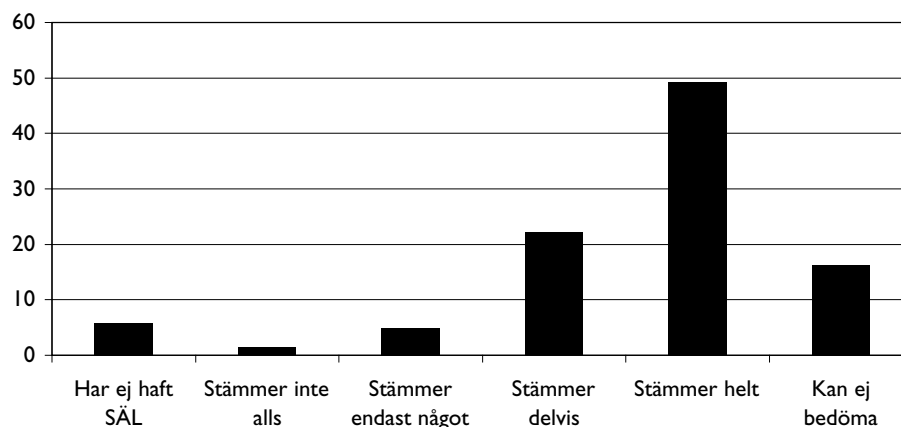
Diagram 2:11. Uppläggningsen av SÄL innebär att studenterna har rimliga ekonomiska villkor under studietiden.

I den första försöksverksamheten (SÄL I) 1999–2001 framfördes en del kritik mot vissa av de berörda kommunerna, främst för studenternas ekonomiska villkor. Med anledning av kritiken uppmärksammades frågan. Under den verksamhet som den här rapporten avser har någon kritik mot studenternas ekonomiska villkor inte förekommit i nämnvärd utsträckning. Enkätsvaren pekar i samma riktning.

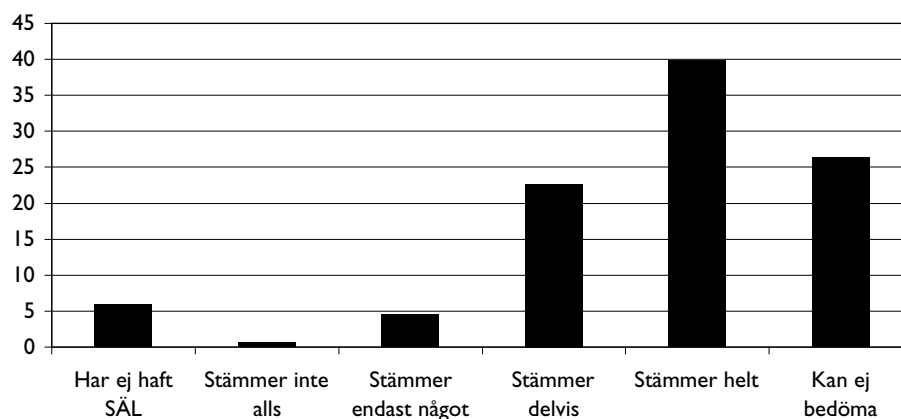
Ansökningsförfaranden till SÄL får ett högt betyg. Över 70 procent av kommunerna instämmer helt eller delvis i att detta har fungerat smidigt (diagram 2:12).

Diagram 2:12. Ansökningsförfarandet till SÄL har fungerat smidigt.

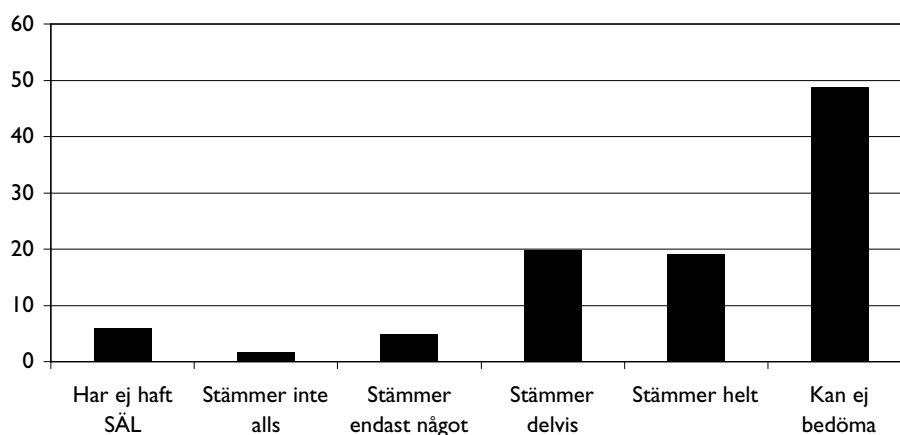

Även antagningsprocessen får ett positivt omdöme av kommunerna. Dock anser mer än en fjärdedel av kommunerna sig inte kunna bedöma detta (diagram 2:13). Frågan huruvida SÄL-högskolorna haft en flexibel attityd vid bedömningarna av ansökningarna till SÄL har varit ännu mer svårbedömd för kommunerna – nästan hälften har avstått av ge något omdöme på denna punkt (diagram 2:14).

Diagram 2:13. Antagningsprocessen till SÄL har fungerat smidigt.

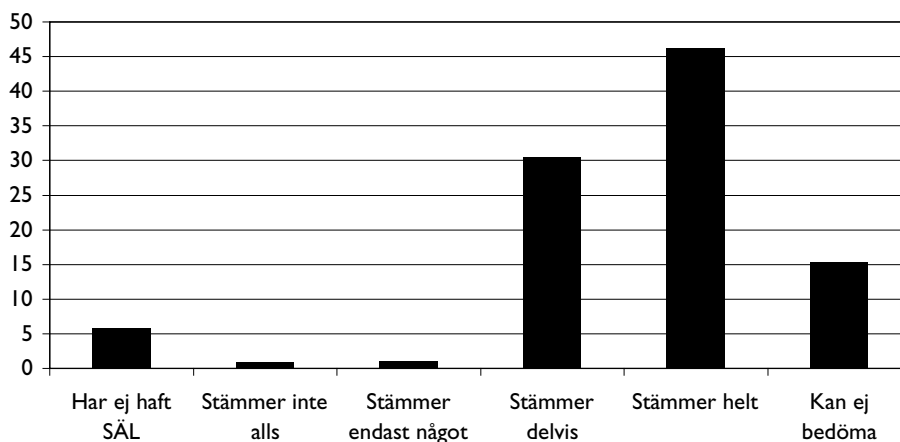

Diagram 2:14. SÄL-högskolorna har haft en flexibel attityd vid bedömningarna av ansökningarna till SÄL.

Det sammanfattande omdömet om hur SÄL har fungerat är emellertid utomordentligt positivt (diagram 2:15). Över 70 procent har svarat positivt, och av dem har mer än 45 procent instämt helt i påståendet att verksamheten har fungerat väl.

Diagram 2:15. Genomförandet av SÄL har på det hela taget fungerat väl.

Öppen fråga

Den öppna frågan i detta avsnitt löd "Finns det moment i den särskilda lärarutbildningen (SÄL) som skulle kunna förbättras?" Totalt 83 svar lämnades på denna fråga.

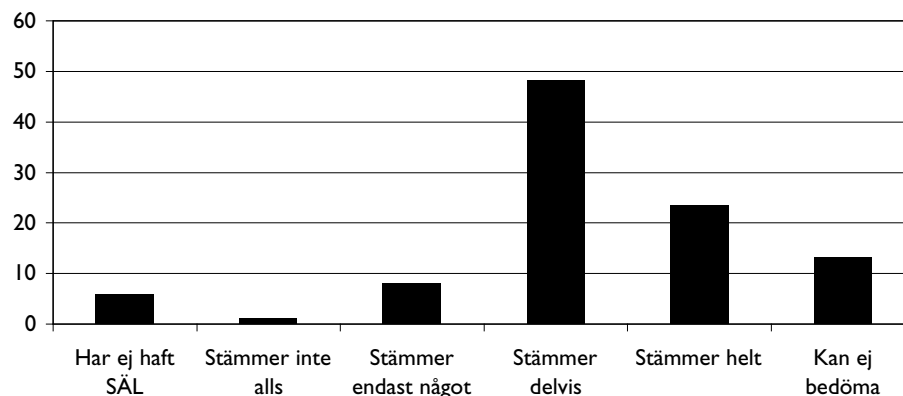
De vanligaste kommentarerna avser kommunikationen mellan kommun och högskola. Bättre information till kommunen om vilka som antagits till SÄL efterlyses, liksom bättre kommunikation i allmänhet mellan högskolan å ena sidan och kommunen, skolan och/eller arbetsplatsen å den andra.

Några kommuner tar upp studenternas ekonomi under utbildningen.

Effekterna av SÄL

De sista sju frågorna i enkäten avser vilka effekter SÄL har haft i olika avseenden. I diagram 2:16 redovisas svaren på frågan om SÄL har motsvarat kommunens utbildningsbehov. Över 70 procent har svarat positivt. Nästan 50 procent har instämt delvis vilket kan betraktas som naturligt – utbildningen kan ju knappast vara skraddarskydd för varje kommuns behov.

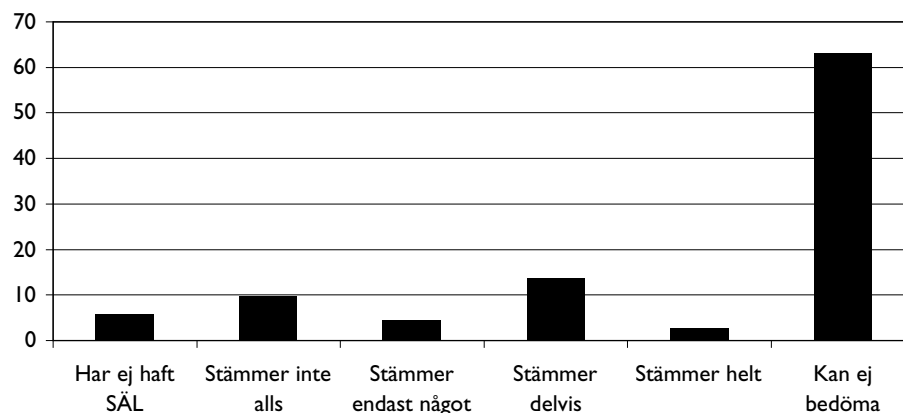
Diagram 2:16. Utbildningsutbudet har motsvarat kommunens behov.

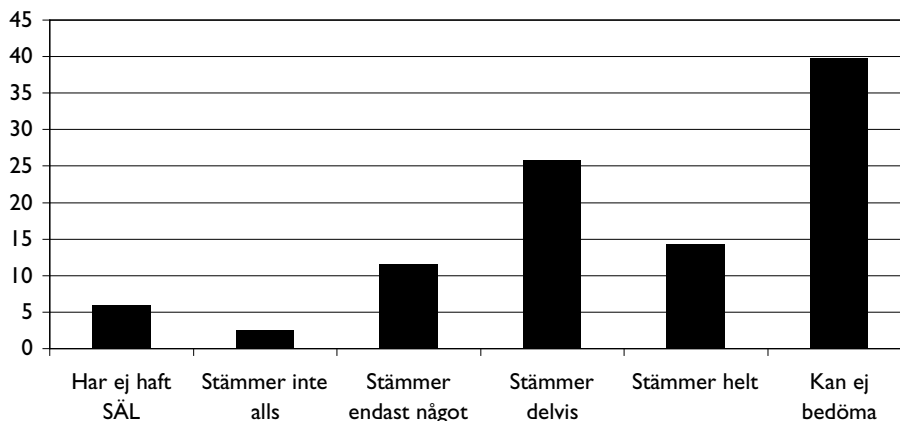
Frågan om de som deltagit i SÄL blivit bättre lärare än de traditionellt utbildade har mer än 60 procent avstått från att besvara (diagram 2:17). Frågans formulering kan kanske anses vara mindre lyckad, men den har sin utgångspunkt i att det i vissa sammanhang hävdats att SÄL skulle ge mera välförberedda lärare. Något stöd för ett sådant påstående ges således inte av denna enkät.

En annan svårbedömd fråga gäller SÄL-studenternas effekter på de lokala arbetslagen i skolorna (diagram 2:18). Här har 40 procent av kommunerna inte kunnat bedöma detta. Av dem som svarat har en majoritet en positiv syn på SÄL-studenternas betydelse för arbetslagen.

Diagram 2:17. De lärare som deltagit i SÄL har blivit bättre lärare än de traditionellt utbildade lärarna.

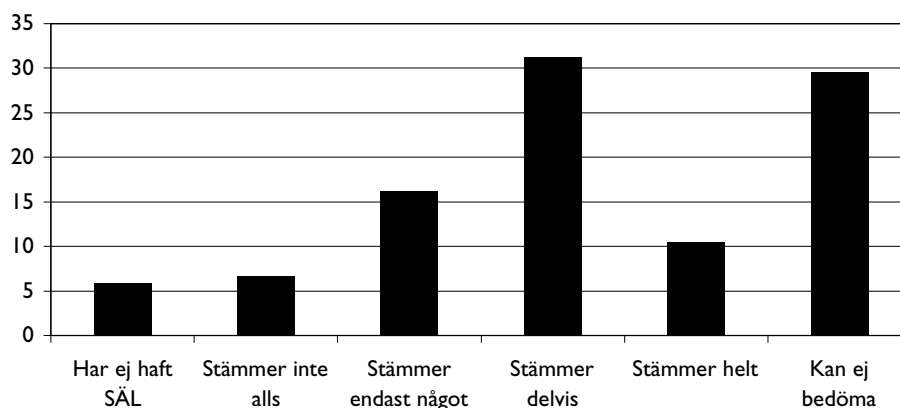

Diagram 2:18. Det har haft stor betydelse för det lokala arbetslaget att SÄL-studenterna har ingått i dem.

Svaren på frågan om betydelsen av SÄL för den lokala skolutvecklingen (diagram 2:19) ger en snarlik bild. En betydande andel (30 procent) kan inte bedöma detta, men bland de kommuner som tar ställning till påståendet är den övervägande delen positiv.

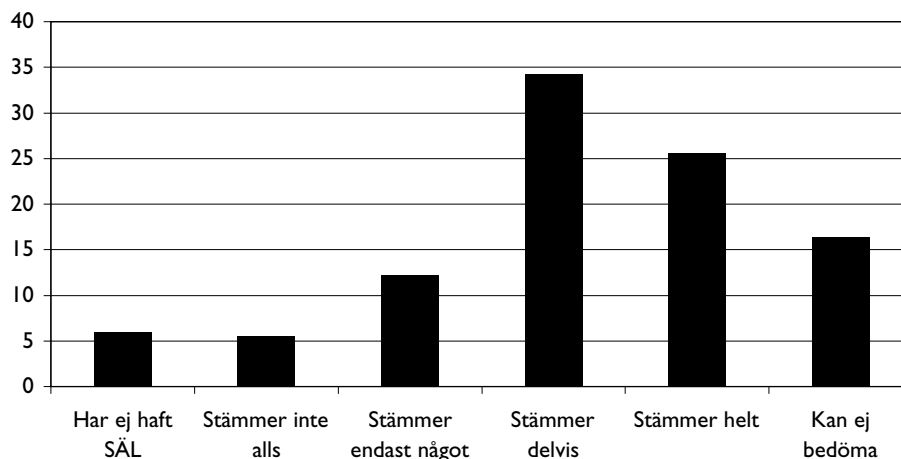
Diagram 2:19. Satsningen på SÄL har fått positiva effekter för den lokala skolutvecklingen.

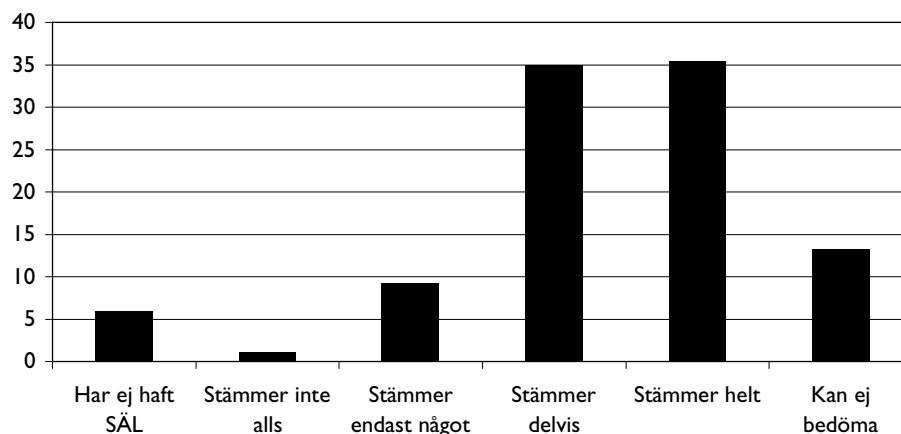
Att SÄL har medfört att skolan har tillförts en annan kompetens instämmer 60 procent helt eller delvis i (diagram 2:20). När det gäller frågan om kommunen kan tillvarata denna bredare kompetens är svaren mycket positiva (diagram 2:21). Det är 35 procent som instämmer helt och lika många som instämmer delvis.

Diagram 2:20. SÄL har medfört att skolan har tillförts annan kompetens.

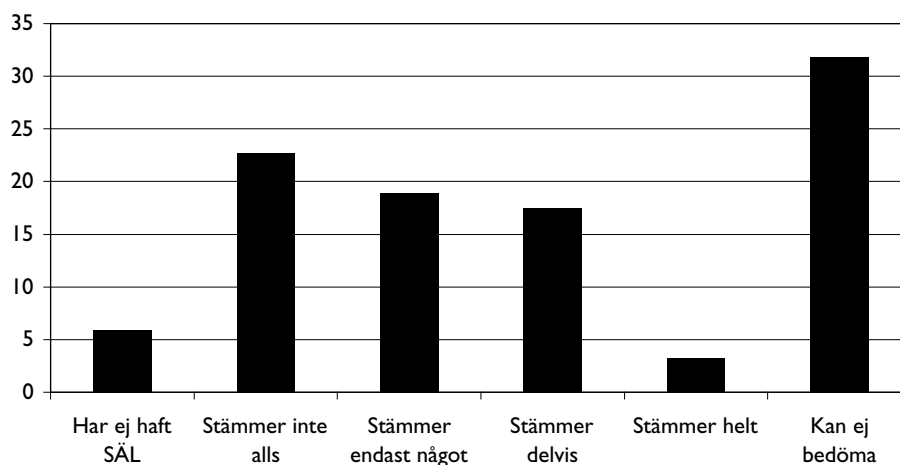

Diagram 2:21. Kommunen kan tillvarata den bredare kompetensen som de studerande i SÄL har fått.

Svaren på den sista frågan, om kommunens medverkan har förbättrat samverkan med lärarutbildningen (diagram 2:22), är svårtolkade. Cirka en tredjedel har inte kunnat bedöma detta. Svaren från övriga kommuner uppvisar en stor spridning. En möjlig tolkning är att samverkan redan tidigare varit välfungerande. En annan och mer sannolik tolkning är att de som besvarat enkäten inte överblickar alla aspekter på samverkan mellan kommunen och högskolan.

Diagram 2:22. Samverkan mellan kommunen/skolan och lärarutbildningen har förbättrats genom SÄL-projektet.

Öppna frågor

Till detta avsnitt hör två öppna frågor, ”Vilka är de viktigaste framgångsfaktorerna med SÄL?” (132 svar) och ”Har du exempel på andra effekter (positiva eller negativa) av SÄL som du vill framhålla?” (78 svar).

Bland framgångsfaktorerna framhålls kombinationen teori och praktik. Genom att arbete varvas med studier får man lärare med förankring i verkligheten och gedigen praktisk erfarenhet. Också att studenterna har tidigare erfarenhet att bygga på bidrar till detta. En annan framgångsfaktor som lyfts fram är den flexibla uppläggnings av utbildningen.

Andra positiva effekter som nämns är att SÄL-lärarnas nya kunskaper bidragit till utvecklingen av arbetslaget och hela skolan, och att högskolans utbud av distanskurser har ökat. Den höga examinationsfrekvensen och kvaliteten på de färdiga SÄL-lärarna talar för en fortsatt prioritering av SÄL. Några kommuner anser att detta gärna kan ske på bekostnad av den reguljära grundutbildningen.

På den negativa sidan noteras att SÄL inneburit en dränering av antalet förskollärare. Därför efterlyses ett utbildningsutbud för att uppgradera barnskötare till förskollärare eller fritidspedagoger. Vidare beklagar kommunerna att SÄL inte nått fler kategorier av akademiker.

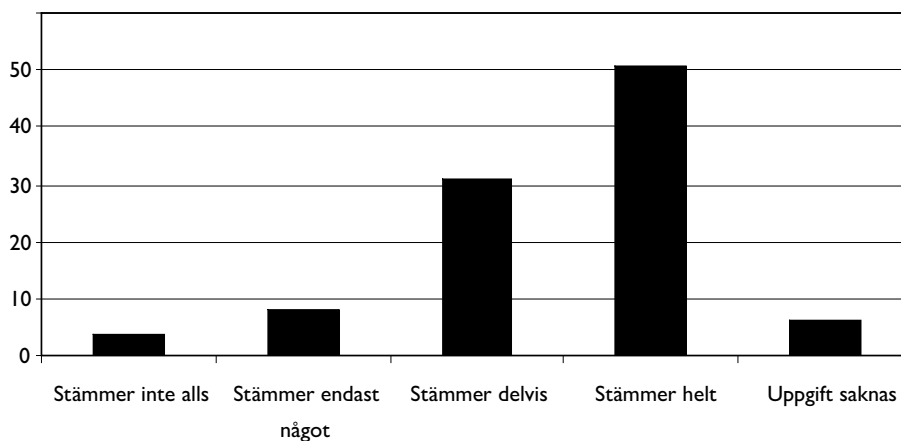
Del 3: Sammanfattande bedömning av SÄL II

Den särskilda lärarutbildningen (SÄL) tycks utifrån enkätsvaren ha varit betydelsefull för både studenterna och kommunerna. Många studenter tycker att SÄL har bidragit till såväl en yrkesmässig utveckling som en personlighetsmässig sådan. En del studenter anser att om SÄL inte hade funnits hade de inte studerat för att bli behörig lärare, främst därför att de saknade ekonomiska möjligheter. Många studenter tycker även att de har blivit mer professionella i sitt arbete samt fått ett större kontaktnät som de kan bolla idéer med och få inspiration av. Studenter som avbrutit utbildningen är generellt något mer negativa till SÄL än övriga studenter.

En majoritet av kommunerna anser att det fortfarande finns behov av utbildningar av liknade typ som SÄL. Kommunerna menar även att syftet med SÄL, att ge yrkesverksamma i skolan lärarbehörighet, är viktigt. Strax över 70 procent tycker att syftet med SÄL uppfyllts väl eller ganska väl. Kommunerna anser även att studenterna har fått bredare och större kompetens som svarar mot skolans behov.

Totalt 82 procent av studenterna tycker att de helt eller delvis har blivit bättre lärare efter SÄL, framför allt tack vare ökade kunskaper, ökat självförtroende och mer respons från eleverna.

Diagram 3:1. Anser du att du är en bättre lärare efter SÄL?

Tabellen visar antalet studenter som svarat ”ja” beroende på om de har fullföljt utbildningen, om de fortfarande studerar eller och de avbrutit utbildningen. Kolumnen längst ut till höger visar de som svarat ”ja” av det totala antalet studenter.

Tabell 3:1. Att du har gått SÄL, har varit betydelsefullt för ...

	Fullföljt SÄL med examen	Studerar fortfarande	Avbrutit SÄL	Totalt
Din kommun	58	57	21	55
Lokala skolutvecklingen	66	64	27	62
Arbetslaget på din skola	73	75	31	71
För dig själv	98	96	68	95
Annat	10	7	5	8

Tabellen anger andelar i procent.

Över hälften av studenterna tycker att det har varit betydelsefullt för den egna kommunen att de gått SÄL. Kommunerna tycker att SÄL har medfört att skolan tillförts en annan kompetens. Dock tycker studenterna att kommunen inte alltid tagit vara på den nya kompetensen hos studenterna, medan majoriteten av kommunerna tycker att de har gjort det helt eller delvis. Vidare visar enkäten att få studenter har bytt kommun sedan de sökte till utbildningen utan totalt 93 procent arbetar kvar i samma kommun. Detta visar att SÄL-utbildningen även kan ses som en lönsam investering för kommunen. Studenter som avbrutit SÄL är betydligt mer negativa. En majoritet av dem har svarat att SÄL inte har varit betydelsefull för kommunen.

På frågan om SÄL-utbildningen har varit betydelsefull för den lokala skolutvecklingen har 62 procent av studenterna svarat ja. Även här ser man en mera negativ inställning bland dem som avbrutit SÄL. Mer positiva är SÄL-studenterna till frågan om det faktum att man gått SÄL har varit betydelsefullt för arbetslaget på ens skola. Studenterna tycker att det har varit mycket utvecklande och viktigt för arbetslaget att de själva deltagit i SÄL. Nästan hälften av kommunerna tycker att det har haft stor betydelse för det lokala arbetslaget att SÄL-studenterna har ingått i det.

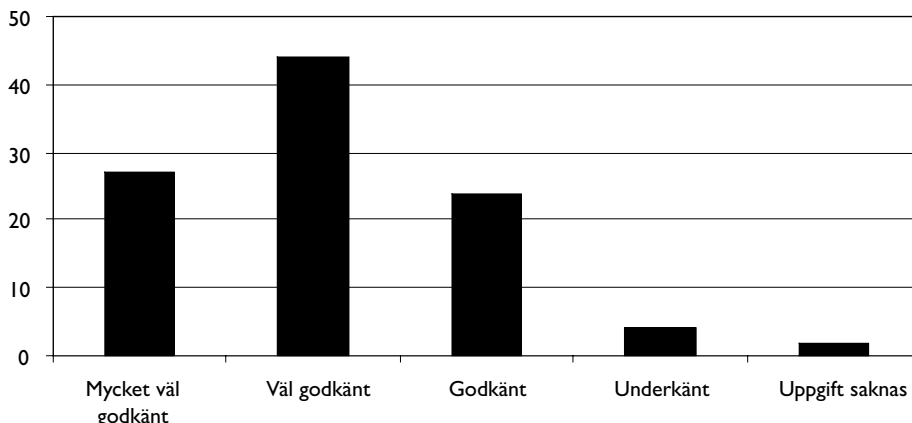
Nästa samtliga studenter tycker att SÄL har varit mest betydelsefullt för dem själva. Uppseendeväckande är att även bland dem som avbrutit SÄL är mer än två tredjedelar positiva på denna punkt.

Studenterna anger att en av fördelarna med utbildningen var att få träffa människor i samma situation. Det har bland annat bidragit med att man har utvecklats tillsammans och breddat sin kompetens.

Studenterna tycker även att de, trots att de hade arbetat som lärare i många år, nu har fått bekräftelse av sin roll som lärare i form av en examen. Många har också angett att de hade fått en tillsvidareanställning i samband med att de tagit examen.

Sammanfattningsvis ger studenterna ett mycket högt betyg åt SÄL. Omdömet fördelar sig på följande vis, uttryckt i den betygsskala som tillämpas i skolan.

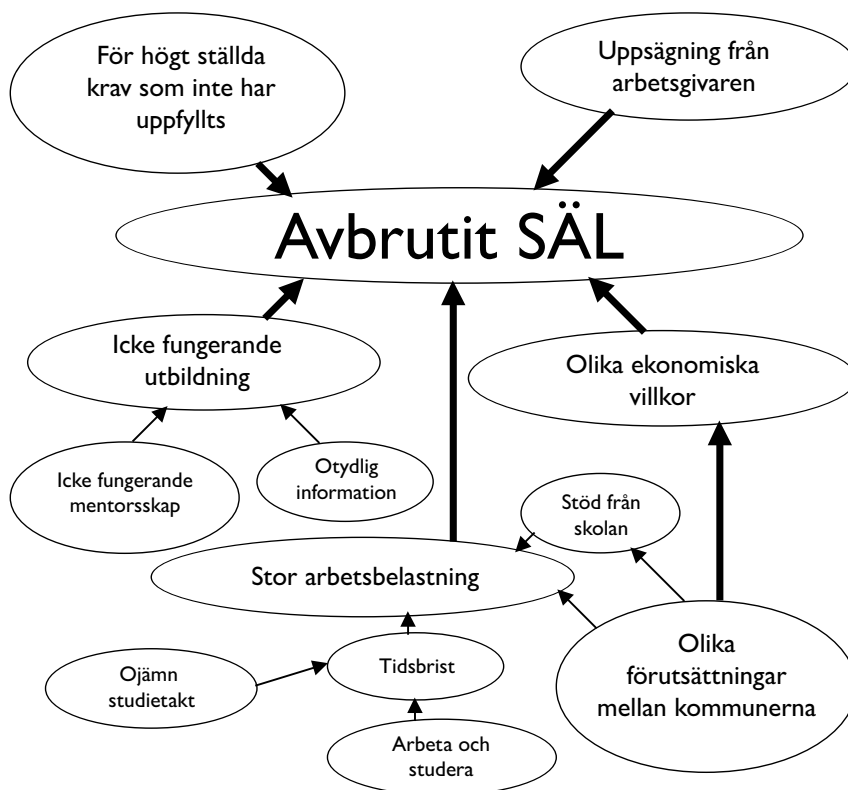
Diagram 3:2. Vilket är ditt sammanfattade omdöme om SÄL? (Studenterna, totalt)

Orsaker till att man valt att avbryta SÄL

Vi har funnit fem huvudorsaker till att studenterna valt att avbryta SÄL: uppsägning från arbetsgivaren, alltför högt ställda förväntningar som inte har uppfyllts, icke fungerande utbildning, alltför hög arbetsbelastning och dåliga ekonomiska villkor. Flera faktorer kan ha samverkat och lett till att studenten valt att avbryta utbildningen.

Tankekartan nedan ska läsas så att de rubriker och pilar som har störst typsnitt och fet stil är huvudorsaker till att man avbrutit SÄL. Rubrikerna med mindre stil och pilar är bidragande orsaker.

Uppslag till förbättringar

I enkätsvaren går att identifiera ett antal uppslag till förändringar av SÄL.

- Om möjligt bör en överenskommelse träffas som garanterar studenten anställning inom skolan i kommunen så länge hon/han deltar i SÄL-utbildningen.
- Så långt som möjligt bör skillnaderna i förutsättningar mellan kommunerna minskas.
- Beskrivning av upplägget, innehållet och examensbeviset i SÄL bör vara tydligare, för att undvika förvirring och onödigt missförstånd.
- Kännedomen om SÄL bör öka inom kommunerna, t.ex. genom föreläsningar och seminarier, som i sin tur ökar förståelsen för kollegorna som studerar inom SÄL.
- Studietakten i kurserna bör vara jämnare, för att fördela studenternas arbetsbörda och minska stressen.